

Branimir Lokin*
Mladen Mlinarević**

UDK 330.834:330.831.8
JEL Classification B25, E20
Prethodno priopćenje

FENOMEN POTROŠNJE - KEYNESOV ALGORITAM

Kriza tranzicijskih i razvijenih zemalja koja prijete globalnom depresijom potiče na području teorijskih i idejnih stajališta brojne vremenski i prostorno univerzalne rasprave. U središtu pozornosti je, kao i uvijek kada se radi o krizi, Keynesova antikrizna doktrina, odnosno rasprava o mogućnostima njene primjene u uvjetima suvremenog svijeta. Neoliberalna paradigma a priori odbacuje mogućnost njene primjene obrazlažući takvo stajalište njenom nacionalnom impostacijom neprimjerenom globalnom svijetu. Suprotno Keynesovom izričaju neoliberali ustraju na otvorenim ekonomijama, punoj konkurenciji triju konstitutivnih tržišta i maksimalnoj mobilnosti kapitala u globalnim razmjerima. Međutim, djelatna ih praksa neprekidno demantira budući da kriza postaje sve oštrija i prostorno univerzalnija. Keynesijanski pristup koji pak u središte globalnog svijeta postavlja nacionalnu ekonomiju nije u stanju objasniti reference tog istog globalnog svijeta koji je do sada razvio moćan svjetski institucionalni sustav. Neprijeporno, Keynesova doktrina u nastalim uvjetima traži redefiniciju svojih klasičnih polazišta i metodoloških rješenja. Ovaj se rad bavi upravo mogućim odgovorima vezanim uz te redefinicije ostajući, međutim, u zakonitoj korelaciji s Keynesovim izvornim stajalištima. Zaključci do kojih smo u radu došli govore o mogućnostima primjene Keynesovog metodološkog algoritma u uvjetima aktualne krize uz određenu redefiniciju agregata potrošnje i investicija. Kriza u Hrvatskoj, kojom završavamo naš rad, potencira pak određena

* B. Lokin, dr. sc. (E-mail: b.lokin@gmail.com).

** M. Mlinarević, dr. sc., Inženjerski biro, Zagreb (E-mail: mladen.mlinarevic@ingbiro.hr)

Rad je primljen u uredništvo 14. 9. 2012., a prihvaćen za objavu 5. 10. 2012.

neokeynesijanska rješenja, razumljivo uz uvjet da se istraživanja nastave i analitički pristupi prodube.

Ključne riječi: Algoritam, kriza, potrošnja, neoliberalizam, keynesijanizam, impostacija, mobilnost, valutni tečaj, cijena kapitala, nacija kapitala.

1. Uvodno

Raspravljati danas o globalnoj recesiji i svjetskoj gospodarskoj krizi nezahvalno je, koliko zbog izrazitog raskoraka u poziciji zemalja zapadne i istočne hemisfere, odnosno sukladno tome zbog izostanka jedinstvenog kriznog obilježja (do čega će najvjerojatnije već u srednjoročnom razdoblju doći), toliko i zbog nepostojanja doktrinarnog odgovora u svezi s krizom, što dugoročno predstavlja još veću spoznajnu nelagodu i nedostatak. Zbog rečenog teorijski pristup i analitička praksa danas se poglavito drže neoliberalnih analitičkih okvira okrenutih jačanju mobilnosti kapitala s jedne strane i ekonomiji troškova s druge strane. Radikalan obrazac u tom pravcu predstavlja EU, posebice pak u okviru nje eurozona, i zemlje BRICS-a koje u osnovi diktiraju taj isti obrazac budući da im on još uvijek osigurava visoki rast, dok SAD i Japan koriste određenu varijantu kombiniranog pristupa - Keynesov model potrošnje i ekonomiju troškova u pojedinim segmentima gospodarskog sustava. Razumljivo, te su dvije zemlje specifične, ponajprije zbog snage i utjecaja na globalno gospodarstvo, a u slučaju SAD-a i zbog pozicije dolara kao još uvijek dominirajuće svjetske valute.

U našem smo pak radu pokušali ispitati mogućnost primjene Keynesovog obrasca potrošnje u uvjetima aktualne krize računajući pritom na gospodarsku autonomiju koju Republika Hrvatska ima do ulaska u EU i posebice eurozonu, ali i istodobno prosuđujući kako će zemlje EU biti perspektivno u mogućnosti, a najvjerojatnije i obvezi da takvu autonomiju razvijaju. Evidentno u sadašnjem trenutku već sama ideja ekonomskog modela kombiniranog na elementima ekonomije troškova i gospodarskog rasta koji EU pokreće govori o tome. Ističemo također kako naš prilog predstavlja otvaranje rasprave o samoj krizi s teorijsko-metodološkog gledišta. Upravo zato smatramo da je za dobivanje cjelovitog odgovora nužna široko postavljena analitička studija.

2. Idejne alternative

Keynesov pristup ekonomskoj teoriji i praksi neprijeporno je razriješio teorijska i metoda ograničenja koja su dovela do globalne ekonomske krize tridesetih

godina prošlog stoljeća. Njegovi kritičari, koliko oni neposredni, tzv. svjedoci vremena, toliko i oni povijesno determinirani, dakle na distanci, bili su u odnosu na njegovu koncepciju izrazito podijeljenih mišljenja - jedni su tvrdili kako se u njegovoj teorijskoj opciji radi tek o još jednoj interpretaciji gospodarskog ciklusa (procikličari); drugi su pak dokazivali kako je ovdje riječ o ideji koja znači reviziju tržišnog načela i napad na tržišne slobode (liberali), dok je veliki J. A. Schumpeter dramatično upozoravao opisujući Keynesovu misao kao opasnost koja prijete povijesnim postignućima same ekonomske misli. Unatoč takvim i brojnim drugim stajalištima, ostaje zaključak o jednoj uspješnoj teoriji i metodi koja je omogućila izlazak iz krize tridesetih godina prošlog stoljeća i visok gospodarski rast u tridesetogodišnjem razdoblju. Sedamdesetih godina prošlog stoljeća Keynesova je doktrina izgubila vjerodostojnost (i sam je to predvidio), istodobno počeo je nezauzavljivi uspon liberala, što kao trend vrhunac doseže upravo u našem vremenu, kada, baš kao i u zenitu keynesijanizma, do jučer važeća rješenja i postulati postaju neuporabljivi.¹ Međutim, za razliku od sedamdesetih godina prošloga stoljeća kada je keynesijanizam zamijenila teorijski utemeljena i metodički profilirana liberalna opcija (Hayek, Friedman), danas takva zamjena ne postoji, čemu su razlog brojni uzroci: ponajprije visok, kontinuiran i prvi put u novijoj ekonomskoj povijesti regionalno uravnotežen gospodarski rast na globalnoj razini (budući da nerazvijena gospodarstva skokovito sustižu razvijena), brz i stabilan tehnološki napredak te općenito napredak demokracije, što je u odnosu na ekonomsku misao, teoriju i praksu stvorilo uvjerenje o tome kako alternativa i istodobno uspješnija modelska apstrakcija ne postoje. Cijele generacije ekonomskih teoretičara, analitičara i poslovnih ekonomista (menadžeri) danas nisu u stanju prihvatiti alternativu neoliberalnom konceptu, što povratno vlasnike kapitala čini sve rigidnijim u njihovim odlukama. Naime, bilo kakav pokušaj očuvanja države socijalnih prerogativa brutalno se odbacuje. Takva ekonomska misao i praksa počinje kliziti u svojevrсну ideologijsku dogmu sličnu onoj iz razdoblja skolastike. Unatoč svemu ostaje činjenica da brojni teoretičari prizivaju Keynesa vjerujući u njegovu misao kao prihvatljivu alternativu neoliberalizmu. U nastavku ćemo takvu mogućnost pokušati ispitati. Međutim, prethodno ćemo navesti temeljne teorijske nekoherentnosti neoliberalne doktrine koje nikad nisu bile ozbiljno razmatrane a koje je proces globalizacije razotkrio. Naime, tvrdeći kako zbog svoje nacionalne impostacije Keynesova doktrina u doba globalizacije nije moguća, neoliberali su istodobno zaboravili kako i njihova misao boluje od sličnog teorijskog sindroma. Temeljeći svoja polazišta na potpunoj mobilnosti triju konstitutivnih tržišta (robe, kapital, rad) oni su zanemarili neoklasično pravilo o tome kako cijena radne snage ne može biti mobilna na međunarodnoj sceni budući da ona predstavlja sam motiv mobilnosti, a

¹ Branimir Lokin, Poraz ekonomskog neoliberalizma, Novac i ekonomski rast, EFZ, Zagreb 2011.

time i međunarodne razmjene, što je onda rezultiralo nekontroliranom dislokacijom kapitala prema tržištima niske cijene rada i dovelo do bipolarizacije globalne ekonomije sa svim pratećim socijalnim, političkim, ekološkim i civilizacijskim posljedicama. Valja podsjetiti kako je upravo na tu opasnost upozoravao Tobin još 1980. godine, ali je njegov prijedlog stvaranja regulatornog kapitalskog mehanizma glatko odbačen. Valja naglasiti kako bit kapitala nije isključivo u forsiranju profita, odnosno kako je već prema klasicima uloga kapitala bila njegova alokacija temeljena na postulatima radne teorije vrijednosti, što u osnovi znači da niti Tobinova intervencija ne rješava dislokaciju vođenu patologijom profita. U područje neoliberalne teorijske nekoherentnosti treba na tragu izvornih liberalnih načela apostrofirati i pitanje valutnog tečaja kojeg su liberali definirali fleksibilnim (Hayek je tako predlagao korporacijski novac), dok su neoliberali prihvatili rigidni tečaj koristeći poziciju dolara kao svjetske valute i istodobno moćnog korektora cijena ključnih sirovina i energenata, sve do nastupa aktualne krize. Kriza koja je nastupila uglavnom u razvijenim i tranzicijskim gospodarstvima svijeta potvrđuje iz dana u dan kako neoliberalni obrazac produbljuje njene uzročnosti, dok istodobno krizna obilježja sve više dobivaju izraz prostorne univerzalnosti, odnosno obilježja koja postaju sve podudarnija onima iz tridesetih godina prošlog stoljeća s razlikom što je u ono doba njihov utjecaj bio nacionalno i socijalno linearan i univerzalan za razliku od današnjeg koji je u tom pogledu, za sada, izrazito diferenciran. Takozvane zemlje brzorastućih ekonomija ne mogu funkcionirati bez globalnog tržišta, a kriza u tijeku upozorava kako trka kapitala i profita može zbog ekoloških, socioloških i političkih ograničenja vrlo brzo dovesti do puno teže krize od aktualne. Nabrojene deformacije neoliberalnog koncepta govore kako bez nacionalnog kriterija nije moguće prevladati krizu, odnosno kako Keynesova rješenja postaju *via facti*, i upravo zbog toga, opet aktualna. Istodobno, rasprava o krizi otvara i raspravu klasika o (i) mobilnosti faktora proizvodnje u međunarodnoj razmjeni. Naime, stajalište klasika temeljilo se na zaključku o tome kako su faktori imobilni, što je kao teorijsko rješenje vrhunac doseglo u Ricardovom teoremu o relativnim komparativnim prednostima kao motivacijskim pokretačima međunarodne razmjene. Keynes je tu tezu usvojio budući da je ona poduprla njegovo stajalište o nacionalnim gospodarstvima kao nositeljima međunarodne razmjene. Nacionalna separacija na području regulatornog mehanizma omogućila je jedinstvo fiskalne i monetarne sfere i njeno zaokruženje u okviru koncepta nacionalne valute. Predlažući *bancor* Keynes se predstavio i kao vjesnik globalizacije, odnosno kao vjesnik integrativnih oblika gospodarstva. Implicite prema njemu globalizacija ne isključuje mehanizam nacionalnog gospodarstva, već ga samo premješta na veću okvirnu razinu. Polazeći od opterećenja krize moguće je prosuditi kako bi apolitična valuta *bancor*, da je bila prihvaćena nakon Drugog svjetskog rata, omogućila polarizaciju svjetskog monetarnog sustava u pravcu američkog dolara i na taj način pridonijela njegovoj bitno većoj ravnoteži. Naravno, ostaje pitanje ak-

tualno za prošlost kao i za budućnost: Da li bi i u kojoj mjeri takav monetarni sustav osigurao zadovoljavajući gospodarski rast? Ako danas zemlje eurozone shvaćaju kako bez cjelovite monetarne i fiskalne politike nije moguće voditi koherentnu ekonomsku politiku, onda će već sutra shvatiti kako krizu nije moguće rješavati bez jedinstvene nacionalne politike neovisno o izboru integrativnih okvirnih razina. Kada pak usvoje takvu mogućnost, onda će im se alternativa potrošnje kao protukriznog mehanizma sama od sebe nametnuti. Danas je već potpuno razvidno kako bi jedinstveno usvajanje Keynesovog algoritma (čak i u samo krizom pogođenim zemljama Europe) promijenilo globalne tržišne performanse, odnosno prenijelo dio tereta krize na brzorastuće zemlje, ali i reduciralo profitnu stopu globalnog kapitala i pogoršalo moć druge nacije (nacije kapitala).² Odgovor na takvu prijetnju sadržan je u daljnjoj radikalizaciji neoliberalnog mehanizma. Naime, nakon što je spašavanje globalnog financijskog sustava iscrpilo financijske resurse razvijenih zemalja, svjedoci smo pokušaja sanacije tog sustava dislokacijom kapitala iz brzorastućih zemalja i drakonskim obaranjem standarda stanovnika tranzicijskih i manje razvijenih europskih zemalja. Zaboravlja se da rast stvara kapital, a ne obrnuto, što znači kako dislokacija globalnog kapitala u sanaciju bilanci dužničkih zemalja (zbog nastalih strukturnih disproporcija) tek odgađa njihov financijski kolaps, ali im ne rješava rast i razvoj. Konačno, budući da je globalni kapital formiran od nacionalnih i tek predstavljen u vodećim valutama, njegova monetizacija (naplata) ili demonetizacija (brisanje) opet dobiva nacionalni (valutni) predznak, što znači da ne mijenja strukturne performanse globalnog svijeta, pa samim time niti ne pridonosi uporabi vremenskog faktora. Primjerice, ako je dug Grčke nominiran u eurima, onda je to njen dug prema zemljama eurozone koje brisanjem tog duga gube kapital, a njegovom naplatom tržište. Ako pak taj dug biva nominiran u dolarima (pretpostavka otkupa od strane Kine), onda zemlje eurozone dobivaju kapital, ali gube tržište. Alternativa gubljenja tržišta (naplata) ili kapitala (brisanje duga) za sada se u Europi niti ne postavlja premda ona potencijalno otvara opasnost valutnih ratova. Ta opasnost otvorena je već samom najavom ulaganja Kine u Europski stabilizacijski fond.

3. Idejna razdjelnica

Temeljna razdjelnica između neoliberalnog i Keynesovog obrasca u uvjetima prevladavanja krize je u tome što neoliberali forsiraju investicije (strukturne) na

² Ovaj pojam formirali smo polazeći od činjenice da jača integracija bogatih korporacija i pojedinaca na globalnoj razini.

račun potrošnje (cjelovite), dok keynesijanci suprotno potiču potrošnju na račun investicija (korespondentna štednja) Polazeći od postulata pune mobilnosti kapitala na globalnoj razini, neoliberali vjeruju kako pad troškova na nacionalnoj razini privlači globalni kapital i rješava krizu. Otud krunski uloga politika financijske konsolidacije i fleksibilizacije tržišta radne snage u njihovim gospodarskim rješenjima. Međutim, nacionalna i socijalna raslojenost globalnog društva s jedne strane i motivi kapitala s druge strane takav pristup čine promašenim, što nastavno produbljuje krizu. Dugotrajna kriza iscrpljuje nacionalne resurse čineći skupine zemalja u krizi sve brojnijima i ranjivijima. Smatramo kako zbog toga Keynesov nacionalni okvir postaje rastuća mogućnost. Slijedom takvog gledišta simulirali smo u nastavku obilježja dvaju modela u uvjetima krize. Modelski pristup ovdje smo pojednostavnili svodeći ga na dva agregata bruto domaćeg proizvoda - potrošnju i investicije. Prema Keynesu struktura tako modeliranog bruto domaćeg proizvoda ima sljedeća obilježja:

	Prije krize	Tijekom krize	Promjene
Ukupno	100	100	-
Potrošnja	70	80	+10
Investicije	30	20	-10

Izvor: Obrada autora.

Nastupom krize dolazi do pada BDP-a, što u njegovoj strukturi rezultira povećanjem potrošnje na račun investicija. Naime, potrošnju obilježava niska elastičnost, dok je suprotno kod investicija gdje je stupanj elastičnosti visok. Upravo zbog toga potrebno je nastupom krize u prvom koraku forsirati potrošnju kako bi se održala strukturna ravnoteža a time i gospodarski rast koji onda zajedno s povećanom ponudom kapitala zbog izostanka investicija (povećan koeficijent obrtaja novca) obara cijenu kapitala i u drugom koraku pokreće investicije i razvoj. Poticanjem investicija a priori, što čini neoliberalni model, dolazi do insuficijencija u potrošnji, što obara potražnju i koči gospodarski rast, a istodobno raste cijena kapitala te samim tim dolazi do investicijske blokade čime se otvara *circulus vitiosus* krize. Neoliberali su ovoj tezi pokušali suprostaviti prethodno spomenutu tezu o mobilnosti kapitala, međutim pad gospodarske aktivnosti unatoč golemim financijskim injekcijama bjelodano ju je osporio. Pokazalo se kako dugo razdoblje rasta ekonomija s niskom cijenom radne snage i geopolitičkog rascjepa do kojeg je on doveo nije moguće u zemljama s visokom cijenom radne snage prevladati obaranjem cijene faktora rada budući da takav zahvat rezultira nezaposlenošću i rušenjem društvenog i ekonomskog temelja razvijenih civilizacija. Drugim riječima, kriza je potvrdila valjanost Keynesovog gospodarskog algoritma i u suvremenim

gospodarskim odnosima globalnog svijeta. Kada se razmatra modelska struktura gospodarstva, valja neprestano voditi računa o tome kako je njena konstelacija u uvjetima konjunktura bitno različita od one u uvjetima dekonjunktura - u uvjetima konjunktura njeni su agregati (sastavnice) elastični, a u uvjetima dekonjunktura rigidni; osim toga, kao što je prethodno utvrđeno, oni zakonito bitno odstupaju u odnosima elastičnosti.

4. Teorijske kontroverze

Odnose između proizvodnje i potrošnje, i u okviru toga štednje kao transfernog procesa između tih dviju ekonomskih konstanti, temeljito proučavaju već klasični ekonomske misli. Zastupnici radne teorije vrijednosti bili su koncentrirani na pitanja činitelja vrijednosti, ističući prednost faktora rada nad tržišnim načelom. Tek pojavom J. B. Saya ta je dilema razriješena budući da je on ustvrdio kako se radi o jedinstvenom procesu s dvije jednakovrijedne dionice. L. Walras puno je kasnije (19. st.) analitički istu tezu razradio i potvrdio. Upravo pitanjem potrošnje i štednje ekonomska se znanost intenzivno bavi tijekom 19. i 20. stoljeća; posebice se kod toga pridaje pozornost osobnoj potrošnji i štednji, odnosno njihovom utjecaju na gospodarski rast. Ekonomisti koncentrirani na pitanja rasta, poglavito kod toga Keynes, štednju drže rezidualnom stavkom potrošnje. Prema nekim istraživanjima s kraja 20. stoljeća u uvjetima ubrzanja rasta potrošnja se smanjuje na račun štednje, odnosno obrnuto se ponaša u uvjetima njegovog usporavanja. S. Kuznets je na temelju dugoročnog trenda ustvrdio kako u uvjetima kontinuiranog rasta na određenoj granici razine dohotka potrošnja jača na račun štednje. Dusenberry pak takvu pojavu objašnjava jačanjem sklonosti potrošnji u relativnom smislu i na granici pojedinačnih odluka u uvjetima kada se obujam štednje stalno povećava i kada sve bogatija srednja klasa potrošačke navike okreće u pravcu konzumacije luksuznih dobara. Njegovu tezu prihvatio je i M. Friedman ističući kako potrošnja ovisi o stabilnosti rasta prosječnog dohotka. U posljednja dva do tri desetljeća razvoja odnosa potrošnje i štednje postao je iznimno kompleksan. Naime novi oblici vlasništva (vrijednosni papiri, derivati) na određeni su način izbrisali strogu granicu između ove dvije analitičke kategorije, što je otežalo i statističku operativu, posebice u uvjetima krize rasta i zapošljavanja. Također, usporedo s tim naglo je porastao interes glede odnosa štednje i imovine. J. Hicks je tako ponudio tezu koja je štednju označila kao onaj dio dohotka koji pojedinac može izdvojiti u uvjetima kada imovina ostaje konstantna. Međutim, kada imovina dobiva na vrijednosti (burzovne nominacije), nema potrebe za štednjom. Razumljivo, u slučaju pada vrijednosti imovine, štednja biva reducirana. U bogatim zemljama Europske unije

utvrđeno je kako je u predkriznom razdoblju udvostručenje vrijednosti imovine dovelo do ubrzanja rasta potrošnje za 8 do 10%. Najvjerojatnije (ne postoje analize) su današnji procesi temeljito divergentni. Valja podsjetiti kako ta zakonitost potvrđuje Keynesovu tezu o štednji kao rezidualnoj vrijednosti potrošnje. Teorijskim postignućima na ovom području treba pridodati tezu F. Modiglianija o životnom ciklusu i njegovom utjecaju na štednju i potrošnju: kada je mlad, čovjek troši i zadužuje se, u srednjim godinama se razdužuje i štedi, a u starijim godinama isključivo troši akumulirani dohodak. Ta teza ima ozbiljne makroekonomske implikacije u bogatim zemljama sa staračkim pučanstvom, međutim njena analitička primjena, osim deklarativno, tek je manje nazočna. U kontekstu odnosa štednje i potrošnje značajnu je pozornost u vrijeme inflacije privlačila pojava povećane štednje, što je objašnjeno kao refleks okrenut očuvanju imovine budući da je usporavanjem inflacije taj refleks slabio. Prema neoklasičnoj teoriji štednja ovisi o cijeni kapitala, i to u tri pravca: visoka cijena kapitala povećava sklonost štednji, bilježi se bijeg kapitala iz imovine u novčanu štednju (oba učinka su pozitivna), ali povećanjem bogatstva postupno dolazi do povećanja imovine i pada štednje. U konačnici, zaključuju oni, sva se tri učinka međusobno poništavaju u dužem vremenskom razdoblju. Središnji interes, kada govorimo o odnosu štednje i potrošnje, danas je fokusiran na pitanja gospodarskog rasta. Naime, pitanje je čemu pružiti prednost u uvjetima krize rasta? Empirijske analize za duga vremenska razdoblja pokazuju kako je stopa rasta štednje brža od stope rasta dohotka. U Kini primjerice ta stopa 1970. godine iznosi 5%, a 2000. godine 20%. Međutim, u tom, kao i u brojnim drugim primjerima, rast stope štednje evidentno je nastao kao posljedica gospodarskog rasta, a ne obrnuto. Valja naglasiti kako su ovdje empirijski doprinosi izrazito siromašni. Često se u teorijskom pristupu suprostavljaju kratkoročni i dugoročni vremenski aspekti. U kratkom vremenskom razmaku razlikuju se situacije pune zaposlenosti od situacija nezaposlenosti. Tako u prvom primjeru u uvjetima niske štednje nedostaju kapaciteti za rast potrošnje kao i za rast investicija, a suprotno je razumljivo u uvjetima visoke štednje. U uvjetima podzaposlenosti, kada nema konkurencije između tržišta trajnih i potrošnih dobara, proizvodnja ovisi o potrošnji, što znači kako niska štednja omogućuje rast. Keynesov zaključak je drugačiji: budući da investicije generiraju rast, onda u uvjetima podzaposlenosti, kada je zbog niskog rasta i štednja niska, treba pokrenuti potrošnju s već prethodno opisanim povratnim utjecajem na cijenu novca i investicije. U tom slučaju Keynes je predlagao izvoz i javnu potrošnju kao kratkoročne generatore rasta.

5. Hrvatski slučaj

Hrvatska, poznato je, beskompromisno primjenjuje neoliberalni gospodarski obrazac. Nastupom krize takav je odnos prema ekonomskoj politici nastavljen, što potvrđuje struktura njenog BDP-a:

	Prije krize 2004.-2006.	Tijekom krize 2008.-2011.
Bruto domaći proizvod	100	100
Potrošnja	73	73
Investicije	27	27

Izvor: DZS, obrada autora.

Padom BDP-a od 8% tijekom krize, ostvaren je sljedeći raspored agregatnih vrijednosti:

	Tijekom krize	Razlika
Ukupno	92	-8
Potrošnja	67	-6
Investicije	25	-2

Izvor: Obrada autora.

Vidljivo je da su investicije nastupom krize neznatno pale unatoč visokom padu BDP-a, a suprotno tome potrošnja je nastavila izrazito padati. Keynesov algoritam potvrđen je, dakle, i na našem primjeru.

Mjere fiskalne konsolidacije i fleksibilizacije tržišta radne snage uz nastavak privatizacije, koje su Hrvatskoj zbog koncepcijske pomutnje i visokog vanjskog duga nametnute, do sada nisu polučile pozitivne rezultate - konjunktura nije pokrenuta, nezaposlenost konstantno raste, nastavlja se val stečajeva i rast nelikvidnosti, inozemni dug stagnira na visokoj razini, a izvoz i uvoz pokazuju sve slabiji intenzitet. Istodobno, vodeći intelektualni i institucionalno pozicionirani stratezi navode kao uzročnike toga nedovoljno radikalnu primjenu prethodno navedenih neoliberalnih politika. Gotovo da ne postoji analitičar na javnoj sceni koji ne apostrofira takav nedostatak kao ključ uzročnosti same krize. Alternativa, čini se, ne postoji, dok istodobno realni materijalni i financijski procesi na nju vidljivo upozoravaju. To se u prvom redu odnosi na pad potrošnje koji je konstantan, kao što je već rečeno, i koji rezultira padom deficita tekuće platne bilance od 9% na svega 1,5% BDP-a u rasponu od svega tri godine. Ako se rečenome pridoda podatak o padu korištenja kapaciteta u industriji

od 80% na početku krize na svega 45% danas, te rast nezaposlenosti od 12% na 19%, onda je jasno kako uzročnike dekonjunktura nije moguće tražiti u troškovima domaćeg gospodarstva, već u prijetećoj redukciji tržišta. Valja upozoriti kako u uvjetima dekonjunktura i krize koju je zbog njene ustrajnosti moguće definirati kao depresiju, stupanj konkurentnosti nije presudno ekonomsko pitanje pa strukturne reforme koje mi pokušavamo provesti metodom forsiranog investicijskog ciklusa gube trku u utamnici s padom potrošnje i gubljenjem tržišta.

Bitni izazov pred kojim se svaka konjunktura nalazi jesu tržište i cijena kapitala. Budući da su hrvatska inozemna tržišta u recesiji, jedina tržišna mogućnost otvara se na nacionalnom gospodarskom prostoru. Prirodni proces koji tu mogućnost potvrđuje sadržan je u već prethodno spomenutoj kontrakciji deficita tekuće platne bilance, posebice njene uvozne podbilance. Naime, snažan pad uvoza doveo je do promjene u strukturi potrošnje, ali je moguća supstitucija uvoza izostala. Posebice se to nije dogodilo u tradicionalnim sektorima potrošnje i u uvjetima snažne ekspanzije turizma. Operativna gospodarska politika forsirala je investicijsku opciju koja nije ostvarena i fiskalnu konsolidaciju koja je i dodatno rušila proizvodnju, što je stvorilo višak kapitala na tržištu, međutim cijena kapitala nije padala. Zajedno gledajući generatori dekonjunktura i dodatno su ojačali, što, međutim, nije respektirano. Hrvatska, kao uostalom i sve dužničke zemlje, ulazi u zatvoreni krug krize čiju sudbinu određuje cijena kapitala na globalnom tržištu, a istodobno cijena radne snage joj na svjetskom tržištu raste (tečaj), dok na domaćem pada (nezaposlenost, troškovi). Naime, aprecirani tečaj kune obara konkurentnost radne snage na inozemnom tržištu, dok nezaposlenost, mjere fiskalne konsolidacije i rast monopolskih cijena reduciraju potencijal domaćeg tržišta. Međutim, kada bi se i usvojio koncept pokretanja potrošnje, ostaje pitanje kako ga ostvariti. Naime duboki strukturni poremećaj platne bilance prijeto kod svakog pomaka domaće potražnje ekspanzijom uvoza i inozemnog duga, što su u istim okolnostima osjetile i mnoge razvijene europske zemlje (odljev domaćih subvencija u brzorastuće zemlje). Rješenje tog gordijskog čvora bilo bi moguće jedino postupkom povezivanja domaće ponude i potražnje, ali valja upozoriti kako bi se takvi učinci potrošili u roku od oko dvije godine. Nakon toga preostala bi orijentacija na globalno tržište, što znači snažnu izveznu ekspanziju poduprtu devalvacijom nacionalne valute i izveznim subvencijama. Smatramo da je vrijeme za sljedeće pitanje: Nalazi li se Hrvatska pred izborom specifičnog obrasca šok terapije?

Literatura:

1. Keynes, J. M. (1959). *Théorie Générale de l' Emploi, de l'intérêt et de la monnaie*, Payot, Paris.

2. Ricardo, David (1953). *Načela političke ekonomije*, Kultura, Zagreb.
3. Schumpeter, J. A. (1975). *Povijest ekonomske analize*, Informator, Zagreb.
4. "Comprendre les économistes", *Alternatives économiques*, Poche, num. 31, 2002.
5. "Jean-Baptiste Say, le modernist", *Alternatives économiques*, num. 123. 1995.
6. "Modigliani ou le keynesianisme edulcore", *Alternatives économiques* num. 250, 2006.
7. "Milton Friedman, croise du liberalisme", *Alternatives économiques* num. 228, 2004.

THE PHENOMENON OF CONSUMPTION – KEYNES’S ALGORITHM

Summary

The crisis in transitional and developed countries that threatens with global depression encourages at a global level numerous discussions in the field of theoretical and ideological thought. As always when a crisis is in question, Keynes's theory of crisis i.e. the analysis on the possibilities of its application in the modern world is at heart of the discussion. The neoliberal paradigm a priori rejects this possibility due to the fact that Keynesian theory is inappropriate at national level in the current global economic crisis. Contrary to Keynes's policies, the neoliberals insist on open economies, full competition of the three constitutive markets and maximum capital flow on a global scale. However, practice keeps refuting them constantly due to the fact that the crisis grows ever more fierce and global. The Keynesian approach that places national economy at the heart of the globalized world is incapable of explaining the references of that same globalized world that has so far developed a powerful global institutionalized system. In the newly formed circumstances Keynes's theory is undoubtedly seeking a redefinition of its classical postulates and methodological solutions. This paper tries to address the possible answers to those redefinitions all the while remaining in licit correlation with Keynes's original viewpoints. The conclusions which the authors have reached in this paper talk of possibilities of applying Keynes's methodological algorithm in the circumstances of the present crisis with a specific redefinition of the aggregate consumption and investment. The crisis in Croatia, which is addressed at the end of the paper, calls for certain neokeynesian solutions, understandingly under the condition that researches continue and analytical approaches develop further.

Key words: algorithm, crisis, consumption, neoliberalism, Keynesianism, impostation, mobility, currency, cost of capital, nation of capital.